Пише: Татјана Душанић
уторак, 06 јул 2010 18:16

Нафтни гигант БП у последњих неколико седмица постао је најпознатија светска компанија. После катастрофе у Мексичком заливу име ове компаније не силази са првих страница водећих светских новина, а у телевизијским новостима заузима централно место. Хаварија, до које је дошло 20.04.2010 на нафтној платформи БП поред источне обале САД, представља огромну еколошку катастрофу, а количина испуштене нафте прети да Мексички претвори у Нафтни залив.

Штета коју је БП нанео економији и екологији већ је сада огромна. Велике губитке бележи риболовство и туризам од Луизијане до Флориде, те транспорт и трговина, јер су луке Мексичког залива веома значајне за трговину са Латинском Америком и Африком. Нафтно загађење претворило се у велику еколошку катастрофу свих приобалних држава САД. Очекује се значајно смањење више од 400 врста животиња укључујући китове и делфине. Према мишљењу еколога, од нафтног загађења угинуће 34 хиљаде птица, међу којима су и пеликани – симболи Луизијане.

На санацију последица хаварије БП ће потрошити огромна средства. Против њега је већ поднето више од 20 хиљада судских захтева компанија и грађана који траже компензацију за претрпљене губитке. У САД је држава покренула кривични поступак против компаније, а главном тужиоцу помажу и инспектори ФБИ. Експерти процењују да ће расходи компаније за ликвидацију последица катастрофе износити десетине милијарди долара.

Капитализација БП, која је до хаварије износила 180 милијарди долара, смањена је на половину. Неки аналитичари доводе у сумњу способност БП да сачува своју независност, пошто је велико смањење њене тржишне вредности чини привлачном за преузимање.

Ако до тога дође, крај овог нафтног гиганта – који постоји дуже од једног столећа – и који се увек налазио на врху рејтинга светских нафтних компанија – биће исто тако буран, драматичан и занимљив као и историја његовог настајања.

Прве акције „Англо-персијске нафтне компаније“ – под овим називом настао је БП – биле

су емитоване у пролеће 1909. године. Када је 1935. године Персија названа Ираном, компанија је преименована у „Англо-иранску“. У мају 1951. године Мохамед Мосадек, који је био на челу иранске владе Националног фронта, потписао је закон о национализацији нафтне индустрије. Две године после, као резултат тајне операције коју су финансирали САД и В. Британија, влада Мосадека је била свргнута, а закон о национализацији повучен. Британска нафтна компанија, сада већ под називом „Бритиш петролеум“ поново се враћа на иранска нафтна поља, али је морала да се одрекне потпуног монопола и 35% нафтног богатства препусти америчким компанијама.

Последње две деценије ова компанија послује под логотипом БП, – једноставно и демократично – са алузијом на например „Beyond Petroleum“ – „превазилазећи нафту“ или чак „после нафте“. После хаварије у Мексичком заливу међу становништвом САД дошло је до такмичења у томе ко ће боље протумачити скраћеницу БП. За сада лидерује – „British Predators“, односно „британски пљачкаши“.

На почетку 21. века нафта значи, не само огромно богатство, него и превласт, моћ и утицај у свету и такву улогу она има више од једног столећа. Нафта је посебна роба, ни налик на друге. Како тврде неки аналитичари њу чини „10% економије и 90% политике“. У свим догађањима везаним са нафтом, као у огледалу, одражава се историја савременог света, где се тесно преплићу геополитичке намере и стратешки интереси појединих земаља, светски конфликти и интриге, економски циљеви и комерцијалне користи, али и судбине конкретних људи. Управо је таква и историја стварања БП.

БП је основана за експлоатацију нафте у Персији и на нафти те земље израсла у светског гиганта. Персија је 1908. године била прва земља Блиског и Средњег Истока у којој је пронађена нафта. То јој је одмах дало такав значај на светској сцени који она није имала од времена Кира Великога и Дарија Првог. Регион, који је у 19. веку био арена „велике игре“, претворио се у епицентар политичког и економског ривалства глобалних размера.

„Велика игра“ – тако је бард британског империјализма Р. Киплинг назвао, скривено од очију јавности, ривалство између две велике светске империје – В. Британије и Русије. Борба између њих се водила за укључивање територије Централне Азије и Средњег Истока у сферу свога утицаја. У основи је лежао панични страх В. Британије за Индију – „драгуљ у круни британске империје“. Британци су били убеђени да Русија жели да постане глобална светска државу, која би у свој састав укључила срце евроазијског континента – Централну Азију и Средњи Исток. Као доказ претензија Русије на светску превласт служило је такозвани „Тестамент Петра Великог“, руског императора који је

умро 1725. године. Касније је утврђено да је то фалсификат (нешто попут „Протокола сионских мудраца“) „склепан“ у Француској пред поход Наполеона на Русију. Аутори „документа“ изложили су стратегијски план дејства за наследнике Петра на много векова унапред са циљем успостављања руске хегемоније – где се између других поставља и циљ приближавање „што је више могуће Константинопољу и Индији“. Тај фалсификат се много користио у антируској пропаганди, а политика руске империје у Азији прихваћана је у В. Британији као спровођење у живот „планова Петра“, односно као успостављања руске контроле над суседним државама који би јој омогућио излазак на „топла“ мора. Пре свега, то је доживљавано као опасност за Индију – највеће благо огромне Британске империје, у којој, како се тада говорило, „сунце никада не залази“.

Главна опасност за Индију долазила је са њених западних и северозападних граница где су кроз територију Персије и Авганистана пролазили главни копнени путеви. Управо су из тих праваца, по мишљењу британских политичара, могли да почну војни продори руске армије у британску колонију. Британци су тежили пуној контроли над овим регионом, где се налазио „кључ индијских врата“. Политичке интересе за овај регион имала је и Русија, пошто су се те територије налазиле уз јужне границе њене Империју. Ривалство две империје повремено је попримало веома оштре форме. Припајање туркменских области Русији толико је приближило границе империје Авганистану, да је мало недостајало да 1885. године дође до Британско-руског рата у Централној Азији.

Ако је Авганистан једна од најсиромашнијих земаља – каква је и данас, „прославивши“ се последњих деценија једино као највећи светски произвођач хероина – друга важна „карта“ у „великој игри“, Персија је располагала великим економским потенцијалом. Две велике империје бориле су се за утицај у персијској монархији, не само помоћу дипломатских и војних притисака, него преко концесија, зајмова и других средстава привредне дипломатије и економско-финансијске експанзије. Још 1872. године прослављени барон Рojтер, оснивач светски познатог информационог агенства, је добио у Персији концесију, јединствену такве врсте. Британском барону дато је монополно право на експлоатацију скоро целокупног богатства земље: нафте, рудника, шума, путева, царине итд. Русија је то оценила као потпуно потчињавање земље енглеском капиталу. Уследили су бурни протести, и када је после годину дана персијски монарх посетио руску престоницу, на њега је био извршен тако јак политички притисак, да му није преостало ништа друго него да анулира дату концесију.

Британци добијају нафтну концесију - Ипак, 30 година касније Британци остварују свој циљ; права на нафтно богатство Персије нашло се у њиховим рукама. Британац Виљема Нокс Д’Арса добија концесију.

У то време у Персији је владао шах Музафер Ал Дин из владајуће династије Каџари, који је био слаб и корумпиран владар. Према запажањима британских посматрача, он је био спреман да се приклони оној држави која му понуди већу цену или га више уплаши, а то би могла бити, пре свих, Русија. Привреда Персије, у то време, добрим делом је била интегрисана у руску и већ су постојали планови о изградњи руске морске базе у Персијском заливу, што се у Лондону сматрало увредом британске круне и провокацијом на рат.

Због тога је британска влада пружала директну подршку Д'Арсу у његовим настојањима да добије нафтну концесију у Персији. Тај економски договор требало је да повећа британски утицај у борби са руским.

Преговори о концесији ишли су споро и са прекидима. Представници Д'Арса морали су да користе сва своја знања источњачког менталитета и обичаја како би добили „подршку" шахових министара и дворане, не заборављајући чак ни личне слуге. Напокон је 1901. године Шах потписао договор о нафтној концесији којим је Д'Арсу дато ексклузивно право да у наредних 60 година експлоатише, прерађује и продаје нафту и гас на целокупној територији Персије, без пет северних провинција које се граниче са Русијом. Тај „ферман" показао се као један од најзначајнијих докумената 20. века. Савременици су тврдили, да је одлучујућу улогу имали допунских 5.000 фунти, које је шах добио како би „затворио очи" на енергичне протесте руског амбасадора. За лист папира, које ће касније донети милијарде долара, шах је добио 20.000 фунти у готову, исто толико у акцијама и право на 16% од остварене чисте добити.

Нафтни улог у „великој игри" - Ривалство В. Британије и Русије тиме није било завршено – „велика игра" се настављала.

Као одговор на британску концесију руска влада је предузела следећи корак: сада је она инсистирала на изградњи нафтовода од Бакуа до Персијског залива. Нафтовод не само да би обезбедио повећање извоза руског керозина у Азију, него би допринео и појачаном стратешком утицају северне империје у региону Персијског залива све до обала Индијског океана. Према мишљењу британских дипломата, концесија на изградњу нафтовода дала би могућност да се цела јужна Персија преплави великим бројем Руса – истраживача, инжењера и заштитних јединица козака. Британци су такву могућност сматрали смртном опасношћу за њихове интересе, као замаскирану окупацију Персије, и били су спремни да то спрече свим силама и средствима. Ускоро им се та могућност указала.

Године 1905. избија прва руска револуција, а Баку је био један од центара револуционарних дешавања. У томе граду, који је давао 90% руске нафте, већ су се две године дешавали „чудни“ пожари на нафтним налазиштима. Ситуација у граду се компликовала, људи су остајали без примања и губили последње наде.

У то време у граду се истицао један млади револуционар – Јосиф Џугашвили, који ће касније постати познат у целом свету као Јосиф Стаљин. Како је говорио касније, три године револуционарног рада у Бакуу створили су од њега руководиоца, који је тада схватио шта значи руководити великим масама . Кроз неколико деценија то ће на својој кожи осетити стотине милиона људи.

У фебруару 1905. године крај самих нафтних налазишта дошло је до крвопролића на националној основи. Према сведочењу очевидаца, велику улогу у подстицању незадовољства народа и подстрекивања на сукобе, имали су религиозни проповедници који су дошли из Персије. Они су распиривали међуетничке сукобе између радника на нафтним пољима који су углавном били муслимани-азербајџанци, и хришћана-јермена који су, по правилу, имали руководеће позиције у нафтном бизнису.

Уследио је погром, убиства и пожари, избезумљена маса палила је бушотине нафте и уништавала опрему. Град је буквално горео неколико седмица. Нафтна привреда Бакуа претрпела је огромне губитке. Уништено је више од половине бушотина. Производња је нагло пала и Русија је изгубила сва инострана тржишта. По завршетку револуционарних догађања Русија, која је до тада била највећи произвођач нафте, сада је производила два пута мање него њен главни супарник – САД.

Ударац је био тако јак да су требале године да би се обновила производња нафте у Бакуу. И наравно, план изградње нафтовода по територији Персије био је одложен.

Немачки изазов - После 1905. геополитички односи великих сила у региону почели су да се мењају. Русија је после револуционарних догађања и руско-јапанског рата била ослабљена и В. Британију је све више бринуо брзи успон Немачке која је полако постајала моћна светска држава. Појачано немачко присуство на Блиском Истоку и у Централној Азији угрожавало је позиције В. Британије. Посебно незадовољство у Лондону изазвала је одлука Турске да 1903. године Немачкој одобри концесију на

изградњу такозване Багдадске железнице која ће спајати Персијски залив са Цариградом, а касније и Берлином. Немци су желели да уз помоћ ове концесије ставе под своју контролу Отоманску империју и врше пресију на позицију В. Британије у Индији и Египту, те Русије на Кавказу и Средњој Азији.

Повећана опасност од стране Немачке присилила је В. Британију и Русију да покушају да реше своје неспоразуме. Године 1907. оне су потписале конвенцију којом су поделили сфере утицаја у Персији. Северне провинције потпале су под утицај Русије, а јужне, које затварају прилазе Авганистану и Индију, припале су зони утицаја В. Британије, док је централни део Персије остао неутралан. Ова конвенција отворила је пут ка стварању Антанте – тројног савеза В. Британије, Русије и Француске – која ће се кроз седам година наћи у рату са Немачком, Аустроугарском и Турском.

Француска опасност - Цело време док су трајала ова геополитичка престројавања Д'Арси је тражио нафту у Персији. Радовима је руководио Џорџ Рајнолдс, искусни нафташ, човек невероватне истрајности и чврстине. Тешко да би се тражење нафте које је започео Д'Арси завршило успехом да је тај посао био поверен било коме другом осим Џ. Рајнолдсу. Скоро седам пуних година он је путовао по Персији, спавао по колибама, прележао све локалне болести, стоички издржавао велике топлоте и хладноће, претње и увреде, непријатељство локалних племена… На сваком кораку морао је да има у виду компликовану политичку ситуацију у земљи где је постојао оштар сукоб шаха и верских мула. Џ. Рајнолдс је стално требало да се договара са локалним племенима и њиховим вођама, обасипа локалне чиновнике поклонима и новцем, добро познајући све финесе источњачке етике где је сваки поклон морао тачно да одговара рангу овог или оног чиновника.

Прве бушотине отваране су на западу земље, на граници са Отоманском империјом (данашња иранско-ирачка граница). Пошто није било очекиваног резултата, Џ. Рајнолдс је одлучио да бушења настави на другом месту – у Хузистану, у југозападној провинцији где ће касније и бити откривена највећа иранска налазишта нафте.

Пролазиле су године. Истраживања су се одужила а расходи непрекидно расли. После четири године расходи су 20 пута превисили првобитно планирани износ. Д'Арси је заложио сву своју имовину и узео огромне банкарске кредите. Новчана средства су понестајала, а нафта није била пронађена и Д'Арси, један од најбогатијих грађана Лондона, је био пред банкротством.

Како би наставио тражење нафте Д'Арсу је хитно био потребан новац и он одлучује да се обрати најбогатијој и најпознатијој европској породици – француској лози Ротшилдових. Тада одлази на преговоре у Кан. У случају успешног договора персијска концесија прешла би у француске руке, а то британска влада није хтела да дозволи ни по коју цену.

У Лондону се већ годинама водила дискусија о преласку војно-морске флоте империје на нафтно гориво. Почетком 20. века В. Британија је била најмоћнија поморска сила - „господарица мора", како је тада називана. Тонажа њених војних бродова је била двоструко већа од Немачке (која је била друга поморска сила) и три пута моћнија од флоте САД. Погон на нафту у односу на угаљ је знатно јефтинији и обезбеђивао је већу брзину и маневарску способност флоте, али и знатно мањи број послуге. Међутим, В. Британија је располагала великим резервама угља, а није имала сопствене резерве нафте и постојало је велико неповерење према иностраним компанијама које би земљу снабдевале нафтом. То се односило чак и на компанију Рojал Датч/Шел у коме је био британски капитал (истина, капитал британских Јевреја, а владајућој класи тога времена ипак није био стран одређени степен антисемитизма) али је на челу компаније био Холанђанин Хенри Детердинг, и није било јасно како би ова компанија поступила у случају војног конфликта. В. Британији је било потребно да обезбеди неопходне контролисане залихе нафте као извор сигурног снабдевања флоте нафтним горивом. Концесија у Персији, где су све анализе показивале да има нафте, више од других обећавала је достизање тога циља. Требало је само убедити Д'Арса да одустане од договора са Ротшилдом и да концесија буде под контролом В. Британије.

Нафта и шпијунажа: сада заједно - Када се свему овоме прикључила и британска тајна служба, цела ова историја добија елементе шпијунског романа и у светској историји нафте свој траг оставља и Сидни Рејли – обавештајац загонетка, први супер шпијун 20. века, како га називају све до данашњих дана.

Тада је пред С. Рејлијем постављен циљ: концесија на персијску нафту мора остати британска, а најављени договор између Д'Арса и Ротшилда мора бити спречен. Човек такве биографије и каријере какав је био С. Рејли, није могао а да успешно не обави и тај задатак. По сопственим сећањима С. Рејлија, он се у Кану појавио као католички свештеник који је сакупљао прилоге за изградњу сиротишта. Када је недалеко од обале видео јахту Ротшилда и на њој два човека, сео је у чамац и кренуо према њима и неколико метара од њихове јахте преврнуо је чамац. Мантија се одмах надула, а С. Рејди је млатарао рукама и призивао у помоћ. Са јахте су му бацили појас за спасавање и помогли да се попне на палубу. И ту је дошло до жељеног сусрета, упознавања и „пријатељског" убеђивања. Д'Арси је убрзо прекинуо разговоре са Ротшилдом и у Лондону се сусреће са представницима британског Адмиралитета – војно-поморског

министарства.

Нови учесник персијског пројекта - У Лондону су Д'Арсу већ нашли новог партнера који би финансирао његов пројекат. У мају 1905. године потписан је договор са, до тада мало познатом шкотском компанијом „Берма ојл“ која је експлоатисала нафту у Бурми (садашњем Мјанмару) – коју је В. Британија анексирала 1885. године и прикључила као провинцију Индији. Шкотланђани су имали кључну улогу у колонизацији и управљању Бурмом, па су је многи и називали шкотском колонијом. „Берма ојл“ је изградила и рафинерију у Рангуну и деривате нафте пласирала на тржиште Индије.

Без обзира на огромну територију коју је заузимала британска империја, бурманска налазишта нафте била су једина и релативно скромна, и њима је ова велика империја располагала. Као подршка огромној индустријској и империјалној моћи, В. Британији су биле хитно потребне нове резерве ове стратешке сировине. Обезбедити Империју сопственим залихама нафте постао је један од најважнијих националних приоритета. Велике наде полагане су у персијску концесију.

Према мишљењу аналитичара, у позадину савеза између Д'Арса и „Берма ојл“ од самог почетка стајало је војно-поморско министарство В. Британије, које убрзо постаје и главни купац персијске нафте. У сваком случају, средства су се појавила и даља истраживања нафте су настављена.

Нафта је пронађена - Пролазиле су године, а од нафта ни трага. Нада се полако губила. У мају 1908. године Савет директора у Глазгову доноси одлуку о престанку истраживања у Персији. Писмена одлука послата је Рајнолдсу и истовремено је обавештен да је смењен, уз симболичну надокнаду. Изгледало је да банкротство и беда чекају и Д'Арса.

Међутим, у то време поштанске пошиљке су дуго путовале и док је писмо из Глазгова још било на путу за Персију, у месту Мосџед Сулејман, недалеко од Персијског залива, избила је моћна нафтна фонтана. Догодило се то 26.05.1908. године два дана пре седмогодишњице од потписивања „фермана“ којим је нафтно богатство Персије уступљено британском концесионару. После неколико дана нафта је „покуљала“ и из друге бушотине, и тек тада је стигло писмо са наредбом да се престаје са истраживањем нафте.

У историји нафтног бизниса то је био други случај да је због спорог поштанског саобраћаја било и неке веће користи. У САД је 1859. године одлука о престанку истраживања нафте у Пенсилванији стигла само дан после тога када је Едвин Дрејк дошао до нафтоносног слоја, чиме је отпочела историја савремене нафтне индустрије.

Нафта је пронађена и кроз две године она се у Персији већ добијала из 300 бушотина. Напокон је В. Британија имала под својом контролом територију веома богату нафтом. Ради лакшег транспорта Британци су изградили нафтовод до обале Персијског залива, дужине 230 километара, а 1912. године изградили су и рафинерију у Абадану на ушћу река Тигар, Еуфрат и Карун, која је пуних 50 година била светски рекордер по прерађивачком капацитету. Очигледно да су Британци реално проценили огромно богатство које су пронашли и рачунали су на дугорочну експлоатацију персијске нафте.

Рађање „Англо-персијске нафтне компаније“ - Одмах по открићу великих налазишта, у Лондону је одлучено да је неопходно основати нову компанију за експлоатацију нафтних ресурса у Персији. Тако је настала „Англо-персијска нафтна компанија“ која је 1909. године извршила и прву емисију својих акција.

Непосредно пред Први светски рат компанија је нашла новог покровитеља и доброг клијента. Млади Винстон Черчил, тада први лорд Адмиралитета В. Британије, боље од других је схватао стратешки значај нафте и инсистирао је на томе да британска влада мора обезбедити сигурне испоруке, а за то је неопходно да има контролу над нафтним сировинама. Године 1914. он је предложио британском парламенту да усвоји закон према којем би се инвестирала два милиона фунти у куповину 51% акција „Англо-персијске нафтне компаније“. Британска влада је, купивши контролни пакет акција, постала и формални власник ове компаније. Штавише, у њеним рукама се нашло право – на рок од неколико деценија – на несметано коришћење подземних богатстава Персије. Истина, многи истраживачи сматрају да је сав тај подухват са куповином контролног пакета био само формални излазак из сенке стварног власника, јер је цео пројекат по истраживању персијске нафте од 1905. године, када се укључила „Берма ојл“, био фактички финансиран од стране британске владе.

„Англо-персијска нафтна компанија“ постала је прва светска нафтна компанија која се налазила у власништву државе и тек је 1987. године британска влада продала своју последњу акцију у њој. Насупрот распрострањеном мишљењу да је стварање државних нафтних компанија почело знатно касније – када су се земље у развоју ослобађале од

иностране зависности и национализоване кључне секторе економије – случај БП показује да је то почело раније. Земље богате нафтом само су следиле пример Британске империје.

Неизвесна будућност - За столеће свог постојања БП је израсла у глобалног енергетског гиганта који добија и прерађује нафту у 30 земаља света и чији производи су познати на свих шест континената. Према прошлогодишњим подацима ова компанија налази се на трећем месту у списку највећих нафтних компанија у свету.

БП је изникла на иранској нафти и неколико деценија ови извори су и били њене основне нафтне активе. Почетком 50-их година 20. века политичка ситуација у Ирану постала је нестабилна. Концесија на иранску нафту била је и прва већа нафтна концесија у региону која је била анулирана, а затим су иранским путем пошле и друге земље главног нафтног региона у свету – Блиског и Средњег Истока, које су такође национализовале своје нафтне ресурсе.

Тада је БП успео да опстане и преживи, и поред огромних губитака које је имао, али је изменио своју стратегију. Почео је са експанзијом у друге регионе у потрази за новим налазиштима нафте. Неки пројекти су пропали, а неки су се показали веома успешним и БП је пронашао нафту у Нигерији, Аљасци, Северном мору, Мексичком заливу... Последњих деценија компанија узима учешће у разради нафтних поља на територији бившег СССР-а – Азербајџану, Казахстану и Русији. Позиција БП у Русији је јединствена, пошто је она једина од западних нафтних компанија која има учешће од 50% у великој нафтној компанији ТНК-БП, док учешће западних инвеститора у другим руским пројектима не прелази 20-25%.

Преживевши столеће успеха и пораза БП се после хаварије у Мексичком заливу – који се већ назива највећом еколошком катастрофом у свету – суочио са изазовом који доводи у питање њену будућност. Финансијски издаци по ликвидацији последица хаварије су огромни и према последњим проценама они премашују 30 милијарди долара. Многи експерти су убеђени да ће се ова еколошка катастрофа претворити у катастрофу и за саму компанију БП, која ће тешко моћи да сачува своју независност. Компанија се брзо обезвређује – њена тржишна капитализација се силовито топи – и БП постаје све привлачнија за преузимање. Међу могућим купцима најчешће се спомињу амерички нафтни гиганти, англо-холандска компанија Рojал Датч/Шел и кинески гигант Петрочајна, који бележи брзи раст у последње време.

Хоће ли БП успети да савлада и ове потешкоће – остаје да се види. У сваком случају, инцидент са БП имаће далекосежне и вишеструке последице за целокупно светско енергетско тржиште.

Прилог 1

Виљем Нокс Д'Арси

Виљем Нокс Д'Арси, оснивач нафтне индустрије на Средњем истоку, није био професионални нафташ него човек авантуристичког духа. Родио се 1849. године у В. Британији у познатој породици која је стигла на Острва још у 11. веку заједно са Виљемом Освајачем. У 19. веку његова породица је доста осиромашила и Д'Арси одлази у Аустралију. Тамо улази у ризичне пројекте трагања за златом и у В. Британију се враћа као изузетно богат човек. Авантуристички карактер не дозвољава једном од најбогатијих становника Лондона да једноставно ужива у богатству и он стално тражи нове могућности за инвестирање.

У руке му доспева истраживање француских геолога о великим нафтним потенцијалима Персије. Било је то управо оно што је Д'Арси тражио неколико година и одлучио је да тамо инвестира у истраживање нафте. Сматрао је да му је судбина пружила још једну шансу – овога пута да постане новим Рокфелером, нафтним магнатом који је тада био једним од најбогатијих људи на свету. Очекујући да ће и тај пројекат бити тако успешан као и аустралијски, није могао да претпостави да ће нова авантура бити неупоредиво већих размера, оптерећена сложним политичким и социјалним проблемима, каквих у Аустралији није било, те да ће га на крају оставити без средстава.

Ипак је Д'Арси успео и да се златним словима упише у светску историју као родоначелник нафтне индустрије на Средњем истоку – региону који је и данас један од највећих произвођача нафте.

Прилог 2

Сидни Рејли

Загонетна и легендарна личност, која је послужила Ијану Флемингу као прототип Џемса Бонда, С. Рејли био је први супер шпијун 20. века, који је своје услуге пружао, поред британске и тајним службама Немачке, Русије и Јапана. Његова биографија пуна је фалсификата и нетачности, тајних и невероватних авантура. О њему и данас круже легенде: порекло, право име, савршено знање седам језика, поседовање 11 пасоша, много жена од којих свака потврђује неку од многобројних легенди. Неукроћени хазардер, невероватно успешни и шармантни обавештајац остаје једна од најзагонетнијих фигура међународне шпијунаже новијег времена.

Јеврејин по пореклу, он се родио као Георгиј Розенблум на југу Русије 1873. године. Са 19 година је побегао од куће и тајно се укрцао у брод којим је стигао у Бразил. Убрзо се запослио као кувар у британској обавештајној експедицији где је спасао живот британском официру када су, у бразилским џунглама, Индијанци напали њихову експедицију. Био је награђен и упућен у Енглеску, где је и постао Сидни Рејли – агент британске обавештајне службе.

Списак његових подвига је невероватан. Уочи руско-јапанског рата он предаје јапанској влади план утврђења Порт Артура, највеће руске војно-поморске луке на Далеком Истоку. Непосредно пред Први светски рат он у Немачкој добија схеме најновијих видова немачког оружја и предаје их Британцима.

Круна његове обавештајне каријере јесте боравак у Совјетској Русији, где је 1918. године један од најближих сарадника Б. Локарта – руководиоца специјалне британске мисије при Совјетској влади – дипломате и обавештајца, а касније новинара и писца.

У Москви сарадници британске мисије успостављају блиске односе са представницима „црвене“ совјетске власти, али и са њиховим противницима – „белим“ који ту власт нису признавали. Говори се, да је управо С. Рејли – преодевен у српског официра – спровео

кроз „црвену“ територију до Мурманска и укрцао на британски торпедни разарач, Александра Керенског, председника руске владе кога су свргли бољшевици. Британски обавештајци организују завере, оружане побуне, терористичке акте и стварају обавештајну мрежу информатора и агената.

Тада се догађа једна историја чији ехо неочекивано допире до данашњих дана – 90 година после. У то време у Москви се пресецају путеви Б. Локарта и шармантне удовице – Марије (Муре) Закревске. Пословни односи брзо прерастају у нешто много више и у Москви се развија једна од најлепших љубавних историја. Ова жена – коју на Западу називају „црвена Мата Хари“ и „железна леди“ – имала је буран и загонетан живот: 12 година је била блиска пријатељица Максима Горког, а затим и незванична жена британског писца Херберта Велса. Умрла је у В. Британији 1974. године. У мају ове године њен праунук Ник Клег, лидер Либерално демократске партије постао је заменик премијера В. Британије.

Највећа и најсмелија авантура С. Рејлија, према писању његових биографа, јесте организација атентата на В. Лењина 30.08.1918. године у коме је Лењин озбиљно рањен и од чијих последица ће преминути неколико година после. Бољшевици су само неколико сати после атентата за то окривили дипломатске мисије В. Британије, Француске и САД, а у новембру исте године је С. Рејли осуђен, у одсуству, на смртну казну. Он се тада већ налази у Лондону и, по неким сведочењима, ради као саветник В. Черчила координирајући активности против совјетске власти.

Ипак, бољшевици су били истрајни и кроз неколико година у Москви ће С. Рејли насилно завршити свој буран живот.